

Pető Lilla: Kapcsolatháló elemzés - módszertani bemutatás és kutatási eredmények

Bevezetés

Jelen értekezésem előzménye „A hálózattudomány és a közművelődés kapcsolatának elméleti áttekintése” című tanulmányom, melyben a közművelődés, mint komplex rendszert vizsgáltam absztrakt módon, aktuális cikkemben pedig empirikus alapon vizsgálom a közművelődés rendszerét. Kutatásomban számomra egyértelművé vált, hogy először a teljes közművelődési rendszert kell felderíteni, és utána az egyes elemeket vizsgálni, ugyanis számos területet lehetne tanulmányozni önállóan is, (például az agorák hálózatát, a Nemzeti Művelődési Intézet hálózatát, Beke Pál kapcsolathálózatát stb., a lehetőségek száma végtelen).

A kutatásomban a közművelődési feladatellátók hazai és nemzetközi kapcsolatait vizsgáltam. Az adatgyűjtés eszközének én is, mint sok más hálózatkutató, a kérdőíves módszert választottam. Ennek oka egyrészt a nagyszámú érintett, másrészt a fizikai távolság az egyes elérni kívánt közművelődési intézmények és közösségi szintek között.

Kapcsolathálózat elemzés módszertana

Milyen előnyei is vannak a hálózattudományi megközelítésnek, miért is releváns ezt a kutatást használni a közművelődés területén? Erre a választ Rab Virág 2019-ben megjelent A kapcsolati hálózatok a történelemben című könyve foglalja össze leginkább:

1. *„Bármely, a természetben vagy a társadalomban előforduló komplex rendszert le lehet írni a segítségével.*
2. *Annyi adatot rendszerezhetünk vele, amennyit semmilyen más módon nem tudunk átlátni.*
3. *Képi ábrázolás segíti a megértést (könnyebben tudjuk elképzelni a hálózatunk méretét és az egyes csomópontok nagyságát).*
4. *A hálózati ábra egyszerre mutatja meg az egész struktúrát és abban a részek elhelyezkedését.* „(Rab 20149: 57.)

Az elemzés alapja a mintavétel elemeinek meghatározása. A legegyszerűsebb, ha a vizsgálni kívánt hálózat jól körül határolható, jól definiált csoport. Jelen kutatásban az alanyok a

közművelődési feladatot ellátók, hiszen törvényileg elhatárolt és meghatározott csoportról beszélünk.

Azonban nem biztos, hogy a csoport tagjai is úgy vélik, hogy csak azokat tekintik a hálózat tagjának. Így bővíteni, illetve szűkíteni is lehet a mintát az alapján, hogy maguk a hálózatba tartozók kiket jelölnek meg. Ezt nevezzük realista megközelítésnek. (Laumann, Marsden és Prensky 1989.)

A másik lehetőség alapja a nominalista megközelítés, amikor elméleti alapon húzzák meg a hálózat határát. A tagok így nem feltétlenül érzik magukat a közösség tagjainak, mégis valamilyen kapcsolat áll fenn köztük. (Wassermann és Faust 1994:31-42.) Kürtös Zsófia tanulmánya szerint, amikor nem vehető számba az összes szereplő, akkor valamilyen a kutató által fontosnak vélt jellemző révén reprezentálható az egész, így becsülhetővé válhatnak a sokasági jellemzők. (Kürtös 2004: 664.)

„A kapcsolatháló vizsgálatánál a mintában fellelhető kapcsolatok, kötések összességéből vonnak le következtetéseket a teljes háló jellemzőire, például a háló sűrűségére, a kötések szorosságára vagy a reciprocitás fokára vonatkozóan.” (Kürtös 2004: 664.)

A jelenkori közművelődési rendszerben, ha csak a kulturális statisztikai adatszolgáltatókat, feladatellátókat vizsgálom, akkor 6365 db jelentőről beszélünk. Közülük az 1997. évi CXL. törvény által nevesített közművelődési intézmény és közösségi színtér 3144 darabot tesz ki. Tehát a teljes közművelődési rendszer résztvevőinek a vizsgálata egy olyan nagyszabású kutatás lenne, melyre a keret meglehetősen szűkös, azonban további kutatások tárgyát képezheti.

Ezért úgy gondoltam, hogy a mintavételelem során igyekszem minden feladatellátót elérni, azonban nem törekszem a teljes elérésre, csak egy részét fogom vizsgálni, így szűkítve az elemszámot.

Adatgyűjtés eszközének én is, mint sok más hálózatkutató, a kérdőíves módszert választottam. Ennek oka egyrészt a nagyszámú érintett, másrészt a fizikai távolság az egyes elérni kívánt közművelődési intézmények és közösségi színterek között.

Kutatásomban az alábbi kérdésekre keresem a választ:

1. Közművelődés, mint komplex rendszer leírható-e a matematikai értelemben vett hálózatelmélet eszközrendszerével, és rendelkezik-e a hálózatok tulajdonságával?
2. Milyen a közművelődés hálózata, mik a csomópontjai, főbb mozgatói és a gyenge vagy az erős kötések jellemzőek-e?
3. Mennyire stabil hálózat a közművelődés, mitől válhat instabillá?

Kérdőív bemutatása

A kérdőíves felmérés első részében igyekeztem meghatározni a kitöltőket, mely megyében, mely településen, milyen típusú intézményben vagy színtérben dolgoznak, valamint milyen régóta működnek, és milyen területi kiterjedéssel. Ezen kérdések megválaszolása által szerettem volna egy általános képet bemutatni a kitöltők alaptulajdonságairól, melyek egy későbbi vizsgálathoz is fontos szempontok lehetnek (Például: Egy több tíz éve működő közművelődési intézménynek több kapcsolata van?).

Ezután egy nyitott kérdést tettem fel (Kérem, jelöljön meg 10 db közművelődési feladatellátót, akivel legalább havonta egyszer kapcsolatban van!), mellyel azt szerettem volna elérni, hogy a válaszolók szabad „asszociációban” válaszolják meg, akik először eszükbe jutnak, így maguk dönthették el, hány kapcsolatot sorolnak fel.

Fontos azonban a kapcsolatok fontosságának a rangsorolása, pontozása, hogy még inkább mélyítse az egyes kapcsolatok erősségét. (Kürtös 2004: 665.) Ezért a kérdőívem második részében irányított kérdéssort tettem fel, mellyel szerettem volna a kapcsolatokat mélyíteni, tehát súlyozni, hogy a közművelődést érintő fontosabb szakmai kérdésekben kikhez fordulnak a válaszadók.

A kérdéseim az alábbiak voltak:

- Kérem, soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel a törvényi változások kapcsán szokott egyeztetni!
- Kérem, soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel programok, fellépők kapcsán egyeztet!
- Kérem, soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel intézményi alapidokumentumok kapcsán!
- Kérem, soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel közművelődési projektek, pályázatok kapcsán egyeztetni szokott!

Hiszen más erőssége van, amikor a feladatellátó a szolgáltatási terv elkészítésében kér segítséget, és más, amikor azon gondolkodik, hogy kit hívjon meg a gyermeknap rendezvényére.

A harmadik részben pedig a nemzetközi kapcsolataikat vizsgáltam. Ennek a résznek a vizsgálata különösen érdekes volt, hiszen a közművelődés egyedülálló, mondhatni hungarikumnak tekinthető, ám mégis érdekes vizsgálni a határon túli kapcsolatokat. Feltételezésem szerint a Kárpát-medencében számos együttműködés létezik a határon túli magyar szervezetekkel, de vajon azon kívül is vannak kapcsolataink?

Kutatási eredmények

A kérdőívem online formában google formsban készült el, ezzel is megkönnyítve a kitöltés minél szélesebb körbe való eljutását.

A kérdéssor 2021. február 22-én került kiküldésre a Nemzeti Művelődési Intézet megyei igazgatóságainak segítségével az összes közművelődési feladatellátóknak, bízva abban, hogy a megyei hálózat segítségével a lehető legnagyobb elemszámot tudom elérni.

A kérdőívet 2021. március 13-án szombaton zártam le, utána már nem fogadtam a kitöltéseket, illetve a még beérkező adatokat nem vettem figyelembe.

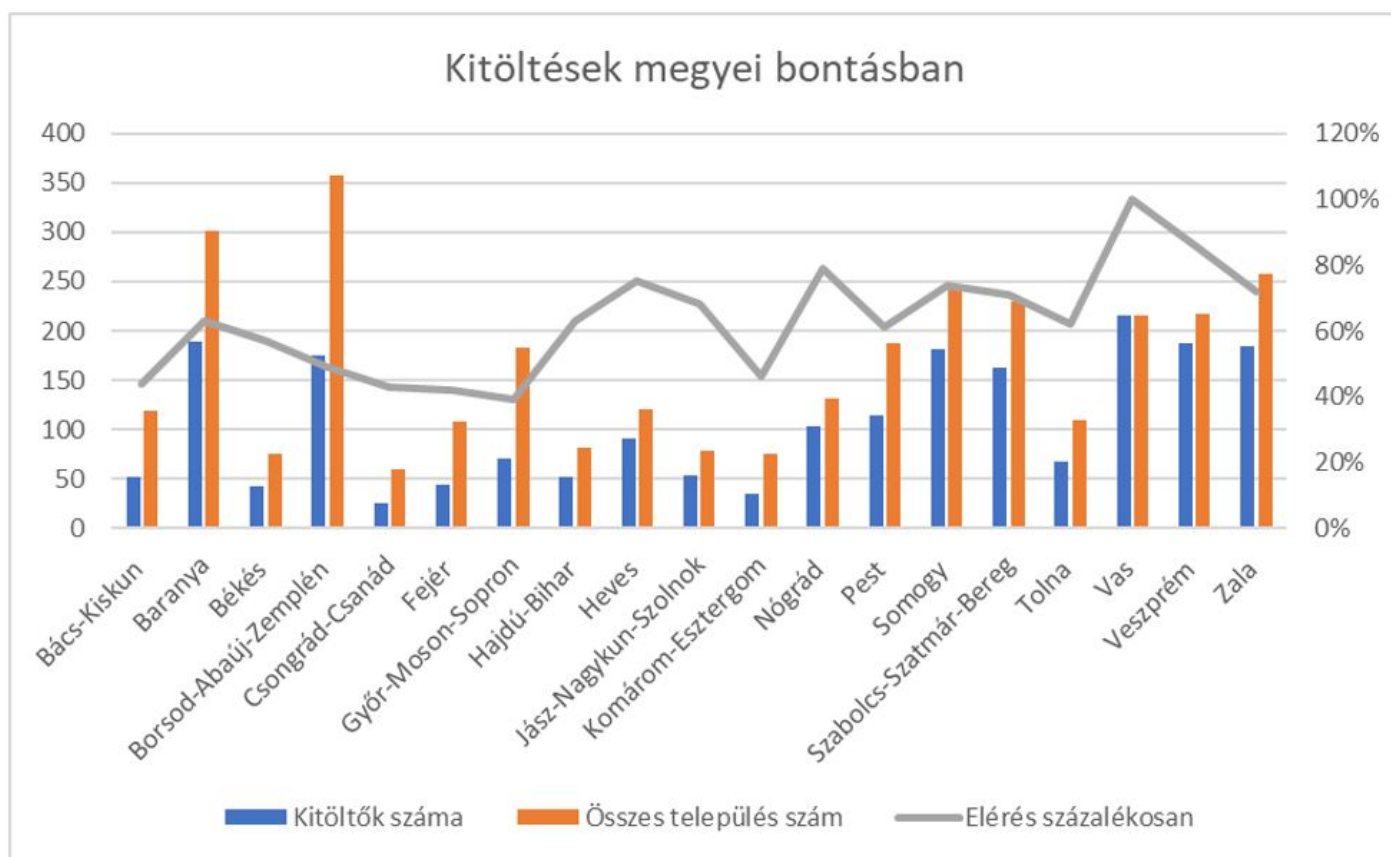
A bő két hét alatt összesen 2060 darab kitöltés érkezett be (a rontott vagy duplikált kérdőívek nélkül), amely véleményem szerint hihetetlen nagy mennyiségű kérdőívet jelent, így egy viszonylag nagy elemszámot tudtam vizsgálni. Településenként egy-egy kitöltés érkezett (ahol esetlegesen több településen ugyanazon személy a foglalkoztatott, ott is külön-külön településenként nézve került beküldésre az adat) Mindössze csupán 11 kitöltés lett érvénytelen, vagy duplán elküldve, így kicsi hibaszámot sikerült elérni.

Az elemzés kapcsán nehézséget jelentett, hogy számos nyitott kérdést alkalmaztam a kérdőívemben, így ennek feldolgozása nehezített volt, azonban a nyitott kérdéseknek köszönhetően sokkal árnyaltabb képet sikerült kialakítanom.

Az adatokat általánosan vizsgálva elmondható, hogy területileg mind a tizenkilenc megyéből érkeztek adatok. A megyei bontást tovább vizsgálva megállapítható, hogy az összes megyei településszám alapján megyénként átlagosan 40% feletti a kitöltési arány. Vas megye még ennél is kimagaslóbb: ott 100%-os lefedettséget sikerült elérni.

1. ábra: Kérdőív kitöltők megyei bontása

(Forrás: saját kutatási adatok és a KSH településszám adatok alapján saját szerkesztés)

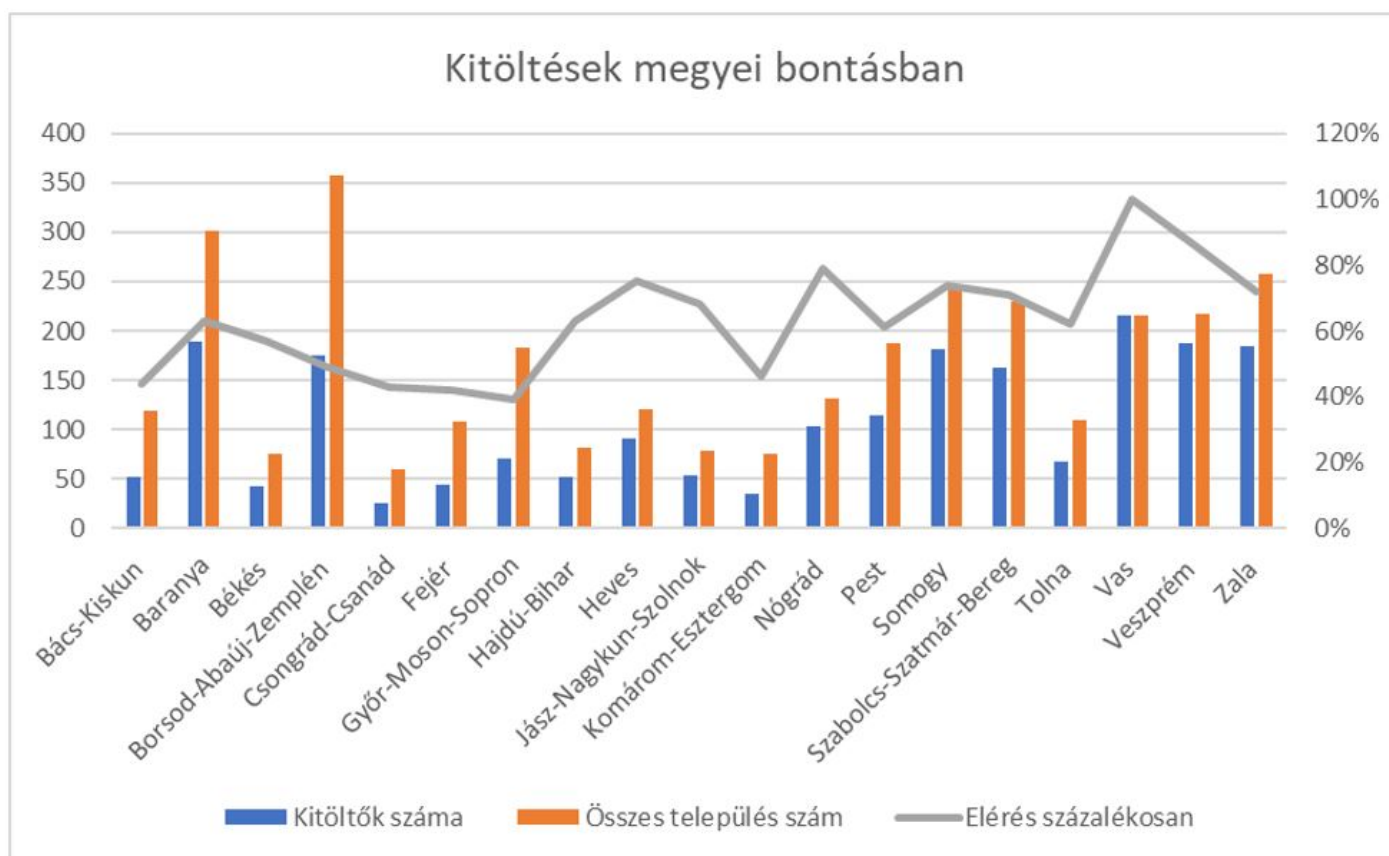
A kitöltők nagyobb része, majdnem 60%-a, közösségi színtérből került ki. Ez nem meglepő adat, hiszen a közművelődési (OSAP1438) statisztikai adatok alapján is elmondható, hogy a 2019-es adatok szerint a települések 17%-án van intézmény (is), 82%-án pedig legalább színtér és egyúttal akár egyéb közművelődési lehetőség. 2019-ben a települések mindössze 1%-án nem volt sem intézmény, sem színtér. Ez az arány napjainkban folyamatosan változik, mivel elindult a Nemzeti Művelődési Intézetnek a Közművelődési Képzési és Foglalkoztatási Programja, amelynek lényege, hogy minden településen, ahol eddig nem volt szakember, ott képzéssel és foglalkoztatással egybekötve elinduljon a folyamat, így a 3155 település mindegyike lefedetté válik. [\[1\]](#)

2. ábra: Közművelődési feladatellátók megoszlása a kérdőív kitöltői alapján

(Forrás: saját szerkesztés)

3. ábra: Közművelődési intézmények és közösségi szinterek aránya Magyarországon
(Forrás: OSAP 1438-as adatlap alapján saját szerkesztés)

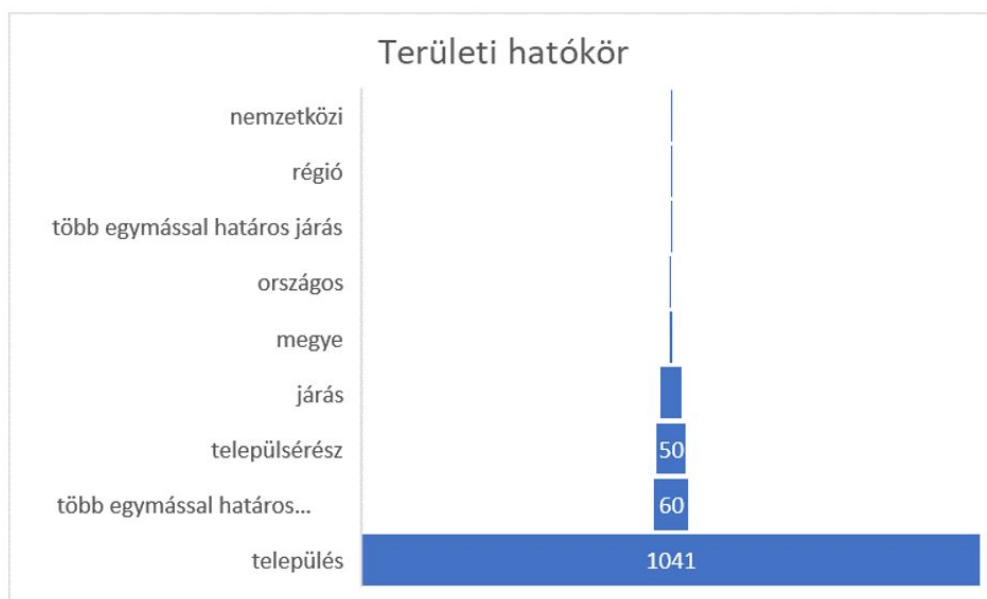

A kutatásomban kíváncsi voltam arra, hogy az adatlapot kitöltők szerint milyen a közművelődési tevékenységük területi kiterjedése. Ez két szempontból is érdekes: egyrészt, hogy saját bevallásuk szerint a területi hatókörük, azaz hálózatuk meddig ér el, milyen széles saját bevallásuk szerint. Másrészt pedig érdekes összehasonlítási alapot tud adni arra tekintettel, hogy az általuk megadott viszonyaik más feladatellátókkal kapcsolatban hogyan alakul hatókörük kiterjedése alapján. Azaz

például egy kulturális központnak (agórának), melynek akár több járásra kiterjedő hatóköre lehet, több-e a kapcsolata, mint egy közösségi színtérnek vagy közművelődési intézménynek, mellyel kapcsolatban a törvény illet nem határoz meg („A kulturális központ a közművelődési alapszolgáltatások teljes körét biztosító közművelődési intézmény. Tevékenysége feladatai települési, kerületi szintű biztosítása mellett több egymással határos járásra, egy megyére vagy több egymással határos megyére terjed ki.”). (1997. CXL törvény 78/B § (1) bekezdés)

A válaszadók **több mint 50%-a azt vallotta magáról, hogy települési szintű** a közművelődési tevékenységének a kiterjedése.

4. ábra: Közművelődési tevékenység területi kiterjedése a kérdőívre válaszolók körében
(Forrás: saját szerkesztés)

Érdekes megállapítás továbbá az adatokban, hogy a 1997. évi CXL. törvény lehetővé tette, hogy egy közművelődési szakember három egymással határos település közösségi színterében közösen foglalkoztatható legyen.

(„(3) A közösségi színtér működtetése, továbbá a helyi közösségi művelődés szervezése és a közművelődési alapszolgáltatások hozzáférhetőségének biztosítása érdekében a közösségi színtér fenntartója, működtetője szakirányú középfokú végzettséggel rendelkező személyt foglalkoztat. (4) A (3) bekezdés szerinti személy foglalkoztatását több fenntartó, működtető közösen is biztosíthatja oly módon, hogy egy személy legfeljebb három község tekintetében láthatja el feladatait.”) (1997. évi CXL. törvény 78/H.§ (3-4) bekezdés)

A kérdőív eredményeinek vizsgálatakor egyértelműen láthatóvá vált, hogy ezzel a lehetőséggel minimum hatvanan éltek országosan, ha a kitöltőket nézzük csupán. Érdekes vizsgálódás lehet, hogy vajon azzal, hogy a három település összekötése egy közös szakember által, kvázi saját hálózatként működik-e, vajon mennyiben változtatja meg a kapcsolatainak a számát (ugyanis a vizsgálatnál egyértelmű, hogy bár a közművelődési intézmény vagy közösségi színtér kapcsolatainak a számát elemezzük, ezek elválaszthatatlanok az emberektől, akik bennük dolgoznak).

A kérdőívem második részében a kapcsolatokat szerettem volna felmérni, amely kapcsán egy általános körülményekre vonatkozó kérdést tettem fel, ezzel feltérképezve a jelenlegi közművelődési feladatellátók viszonyait (Kérem jelöljön meg 10 db közművelődési feladatellátót, akivel legalább havonta egyszer kapcsolatban van!).

5. ábra: Általános kapcsolatháló
(Forrás: barabasi.com)

A kérdésre számos válasz érkezett, amelyekből három fontos megállapítás vonható le számomra. Az egyik, hogy a kérdőívet kitöltő (2060) közművelődési feladatellátóknak **átlagosan hat kapcsolata van** más kollégákkal (2060 kitöltő összesen 11 464 kapcsolatot nevezett meg). Ez hálózatelméleti szempontból fontos, mert így valóban elmondható, hogy a közművelődés komplex rendszer, amelyben nincsenek elszigetelt elemek. Minden feladatellátó csomópont, mindegyik rendelkezik kellő számú kapcsolattal ahhoz, hogy együttesen hálózatként tekintsük rájuk.

Kíváncsi voltam továbbá, hogy vajon változik-e az átlagos kapcsolati szám annak függvényében, hogy közművelődési intézmény vagy közösségi színtér válaszolt. A kettő között minimális a kapcsolati eltérés: átlagosan az **intézményeknek öt**, a közösségi **színtereknek hat** kapcsolatuk

van. (Én sokkal nagyobb eltérésre számítottam a kettő feladatellátási típus között, de igazából a nagy elemszámú színterek, és a három település egy szakembert foglalkoztató lehetőség miatt feltételezésem szerint eleve több olyan mesterséges kapcsolatuk van a közösségi színtereknek, ami növeli a kapcsolati rendszerüket. Továbbá a már említett Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Program szintén ezt a folyamatot erősíti azzal, hogy egyrészt a leendő szakemberek képzéseken vesznek részt, amelyek átlagosan 20 fősek, ezzel már eleve indukált a kapcsolat, másrészt az eddigi ellátatlan települések is bekapcsolódtak a hálózatba, így növelve azt.)

Tehát megállapítható, hogy **nem függ a feladatellátó típusától, hogy mennyi kapcsolattal rendelkezik**, így azt lehet mondani, hogy a közművelődés rendszerében ugyanúgy megjelenik csomópontként egy közösségi színtér is, mint egy kulturális központ.

Érbevedekes volt a válaszok elemzésénél, hogy többen olyan kapcsolatokat is megemlítettek, amelyek nem kifejezetten közművelődési intézményekhez, színterekhez köthetőek. Ilyenek például a civil szerevezetekkel, a könyvtárakkal, a múzeumokkal és egyéb nem intézményesült csoportokkal való kapcsolatok (ezeket a válaszokat azonban természetesen nem vettem figyelembe jelen elemzésemnél). Elgondolkodtató, ahogy fentebb is írtam a kutatás módszertanánál [2], hogy a realista és nominalista megközelítés kapcsán mennyire eltérő eredményre lehet jutni. Elemzésemben én Wassermann és Faust által vázolt nominalista megközelítést választottam, mivel a közművelődési szakma igen szerteágazó: számos más kulturális szervezettel, civil szervezettel működik közre, hat rájuk, mégis jelenleg a „szűken” vett közművelődési feladatellátók hálózatát szerettem volna feltérképezni.

A másik fontos megállapítás a válaszok kapcsán az, hogy kimutatható és a válaszok alapján alá is támasztott, hogy a legnagyobb csomópontok a rendszerünkben az agórák és kulturális központok. Területileg vizsgálva a feleleteket elmondható, hogy az **agórák** területi vonzáskörzetében a **válaszadók több, mint 70%-a megjelölte kapcsolatként** a hozzá legközelebb eső agórát, így valóban érzékelhető – akár egy ilyen vizsgálat kapcsán is – a területi feladatellátásuk kiterjedése. Esetlegesen egy másik kutatás során érdemes elemezni a hálózatelmélet segítségével az agórák hazai és nemzetközi kapcsolatait egymáshoz viszonyítva is. (2014-ben a Nemzeti Művelődési Intézet közreműködésével létrejött az Agóra műhely [3] (hálózat), amelyen mind a tizenöt agóra képviselteti magát. Ennek segítségével elérhetőek lehetnek az adatok.)

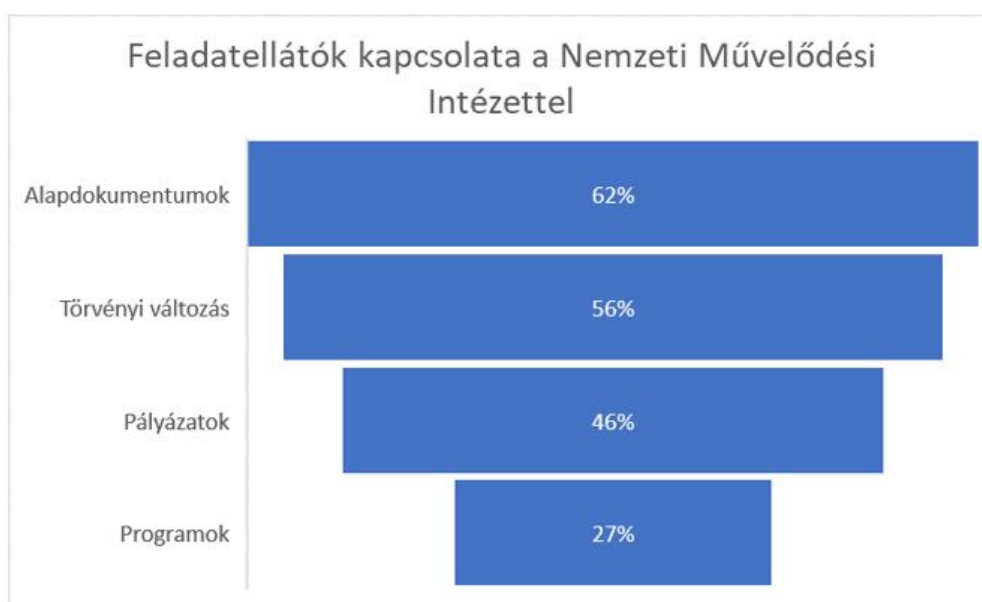
Végül a legfontosabb következtetés ami a válaszokból visszatükröződik, hogy a 2060 válaszadó **82%-nak van kapcsolata a Nemzeti Művelődési Intézettel**. Ez két szempontból releváns a hálózat számára: egyrészt, mivel az Intézet ezek alapján a legtöbb kapcsolattal rendelkező közművelődési feladatellátó Magyarországon, azaz a legerősebb **csomópont**. (A „győztes mindent visz”, és a „gazdag egyre gazdagabb” elmélet határozza meg Barabási szerint leginkább a komplex hálózatokat, csomópontjaikat. Tehát a közművelődés rendszere hasonló működést mutat, mint bármely más hálózat.) Másrészt azért fontos, mert a Nemzeti Művelődési Intézet országos szakmai szervezet (1997. évi CXL törvény 85. § szerint), emellett kulturális stratégiai intézmény [4], melynek az agórákhoz hasonlóan jelen kérdésekre adott válaszokból is nyilvánvalóan látszik az országos hatása.

Az „általános” kapcsolat megjelölés után kíváncsi voltam arra, hogyha irányított kérdésekkel közművelődési munkát meghatározó témakörökre [5] kérdezek (törvényi változás, pályázatok), mennyire módosulnak a megjelölt kapcsolatok. Mivel eleve kevesebb kapcsolatot jelölhettek meg (hármat), így a kapcsolatok száma természetesen nem releváns. Viszont érdekes vizsgálati szempontot adott, hogy a Nemzeti Művelődési Intézet, mint a legnagyobb csomópont, milyen

módon és mértékben jelenik meg a rétegzett kapcsolatokban.

Az eredmény kimagasló, szinte minden területen az Intézet került megnevezésre legtöbb alkalommal, legnagyobb százalékban. Ez két szempontból fontos: egyrészt mert megerősíti, hogy valóban az egyik legfontosabb csomópont, másrészt, hogy a kapcsolatai minőségiek, ezáltal tényleg erős kötésekről beszélhetünk. Minden közművelődési feladatellátót érintő fontosabb témában elsődlegesen az Intézetet jelölték meg. Kivétel csupán a programok, fellépők kapcsán történő egyeztetés, ám ez nem meglepő, hiszen mint országos szakmai szervezetnek a módszertani és szakmai tanácsadás a feladata, kifejezetten rendezvényeket nem szervez.

6. ábra: A válaszadók kapcsolata a Nemzeti Művelődési Intézettel
(Forrás: saját szerkesztés)

A kérdőív harmadik felében a nemzetközi kapcsolatokat térképeztem fel. Megállapítható, hogy a válaszadók csupán 28%-a rendelkezik valamilyen nemzetközi kapcsolattal, és jelölt meg ilyen jellegű kapcsolódást. Ennek oka talán abban kereshető, hogy jelenleg beszűkült a kapcsolati hálózata a feladatellátóknak, illetve ok lehet még, hogy az idegennyelv ismerete és használata hazánkban nem olyan erős. A válaszadók közül átlagosan egy közművelődési feladatellátónak **kettő nemzetközi** kapcsolata van.

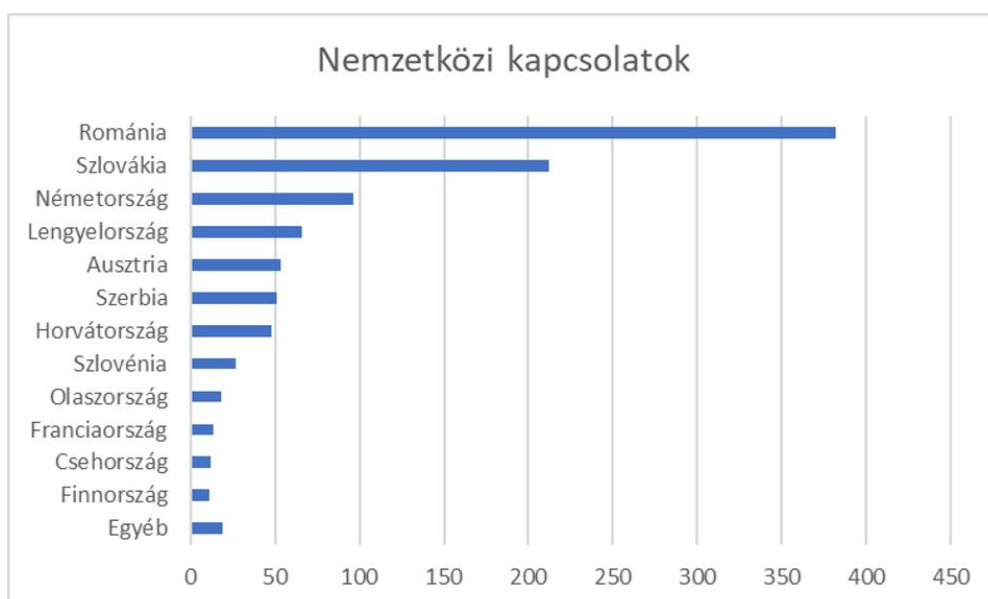
7. ábra: A kérdőív kitöltők válasza a nemzetközi kapcsolatok tekintetében
(Forrás: saját szerkesztés)

A kapcsolatok országonkénti eloszlását tekintve igen széles a megnevezett országok száma. Legtöbb feladatellátónak Romániával van kapcsolata, ezek mindegyike külhoni magyar közösséghez köthető, ugyanúgy, mint a szlovák, szerb és szlovén kapcsolatok is. Érdekes volt számomra, hogy a harmadik legtöbbet megjelölt ország Németország volt, minden bizonnyal a sváb hagyományok ápolása miatt számottevő ezzel az országgal létesített kapcsolat.

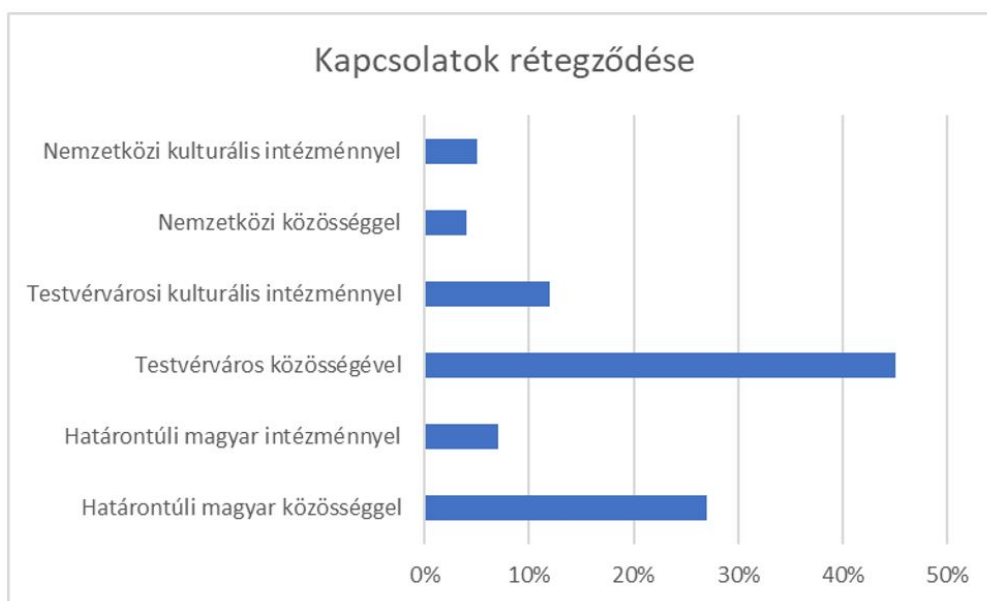
Kiemelkedő volt, hogy sok olyan kapcsolatot is megjelöltek, ami még inkább azt mutatja, mennyire kiterjedtek egy-egy csomópontunk kapcsolatai, mennyire széles a hálózata a közművelődésnek (megjelöltek számos olyan országot, amelyeket előzetesen nem is feltételeztem, ilyen például Kína, Egyesült Államok, Norvégia, Spanyolország).

8. ábra: Nemzetközi kapcsolatok országonkénti megoszlása
(Forrás: saját szerkesztés)

A nemzetközi kapcsolatokat tovább vizsgálva kíváncsi voltam arra, vajon milyen minőségű az egyes országokkal a kapcsolat. Kimagasló volt azon válaszok száma, amelyek a testvérvárosi kapcsolatot jelölték. Második legtöbbet jelölt válasz a határon túli magyar közösségi kapcsolat volt, amely Magyarország történelmét tekintve szintén nem meglepő. Számottevő azonban a nemzetközi kulturális intézményekkel fennálló kapcsolat is, hiszen a közművelődés rendszere magyar sajátosság, egyetlen más országban sincs hasonló intézményi struktúra. Talán ezen számok mögött az Európai Unió pályázati lehetőségei állnak, vagy az elszármazott magyar közösségek. Ennek vizsgálata további kutatásokban érdekes lehet.

9. ábra: Nemzetközi kapcsolatok rétegződése
(Forrás: saját szerkesztés)

Összegző megállapítások

Összességében jelen kutatásom úgy vélem igazolta, hogy a közművelődés, mint komplex rendszer, mérhető a hálózattudomány eszközével. A vizsgálataim kapcsán számos olyan megállapítást sikerült bebizonyítanom, amelyet nem is feltételeztem. Ilyen például az agórák hatóköre vagy a Nemzeti Művelődési Intézet szuper csomópontja is.

Kutatásomban az elméleti rész kapcsán próbáltam empirikusan bizonyosságot nyerni a hálózat léteire. A kérdőív eredményeiből egyértelműen kiderült, hogy a közművelődés hálózatként működik. Átlagosan hat kapcsolattal rendelkezik egy közművelődési feladatellátó. A hálózatunk legnagyobb csomópontja a Nemzeti Művelődési Intézet. Számos nemzetközi kapcsolattal is rendelkeznek az egyes csomópontok, így a hálózat igen széles, országhatárokon túl nyúlik.

Felhasznált irodalom:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv>. Letöltés dátuma: 2020.12.15.
- 2017. évi LXVII. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról
- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről
- Castells, Manuel (2007): Az évezred vége – Az információ kora. Gazdaság, társadalom és kultúra sorozat III. kötet. Budapest, Gondolat kiadó
- Cserné Adermann, Gizella – Ponyi, László (2018): Kultúrakutatás módszertani alapjai. In: Tudástár a közösségi művelődésben X. kötet. Nemzeti Művelődési Intézet Nkkft.
- Kary, József et al. (2018): Útmutató a közművelődési szakterület megújult jogszabályi környezetének alkalmazásához. Budapest, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- OSAP 1438 – Közművelődési statisztikai adatok 2019-es évről
- Kürtösi, Zsófia (2004): Társadalmi kapcsolathálózatok elemzés módszertani alapja. In: Takács, Károly (szerk.): Településkutatás szöveggyűjtemény I-II., TeTT könyvek, Budapest, 2004. Elérhető: <http://tettconsult.eu/books/TelkutHTM/szovgyujtpdf/16-kurtzsofi.pdf>
- Rab, Virág (2019): A kapcsolati hálózatok a történelemben, Gondolat kiadó
- Závogyán, Magdolna et al. (szerk.) (2019): Útmutató II. a közművelődési feladatellátás dokumentumainak elkészítéséhez – Példatár. Lakitelek, Nemzeti Művelődési Intézet.

[1] Bővebben a Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési programról: <https://nmi.hu/2021/01/07/kozmuvelodesi-foglalkoztatasi-es-kepzesi-program/>

[2] Azonban nem biztos, hogy a csoport tagjai is úgy vélik, hogy csak azokat tekintik a hálózat tagjának, így bővíteni, illetve szűkíteni is lehet a mintát az alapján, hogy maguk a hálózatba tartozók kiket jelölnek meg, ezt nevezzük realista megközelítésnek. (Laumann, Marsden és Prensky 1989)

A másik lehetőség alapja, a nominalista megközelítés, amikor elméleti alapon húzzák meg a hálózat határát. A tagok így nem feltétlenül érzik magukat a közösség tagjainak, mégis valamilyen kapcsolat áll fenn köztük. (Wassermann és Faust 1994:31-42.)

[3] Az Agóra tagintézmények vezetői, vezető munkatársai, kollégái és az Nemzeti Művelődési Intézet vezetői évente kétszer találkoznak a közművelődési szakma aktualitásainak megvitatása, szakmafejlesztési programok véleményezése és kezdeményezése céljából. A műhelymunka mindig más-más Agórában zajlik, ezáltal a tagszervezetek megismerhetik egymás infrastrukturális lehetőségeit. Az elmúlt években két Kárpát-medencei térségben – Szlovákiában és Erdélyben – jártak a hálózat tagjai szakmai kapcsolatoképítés céljából.

[4] A Nemzeti Kulturális Tanácsról bővebben: <https://nmi.hu/2020/02/22/megalakult-a-nemzeti-kulturalis-tanacs/>

[5] Kérem soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel a törvényi változások kapcsán szokott egyeztetni! Kérem soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel programok, fellépők kapcsán egyeztet! Kérem soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel

intézményi alapidokumentumok kapcsán! Kérem soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel közművelődési projektek, pályázatok kapcsán egyeztetni szokott!
